

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу

Івана Анатолійовича Данилевського

на тему «Реляційний поворот у психодинамічній терапії: історико-методологічний аналіз», поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії галузі знань 05- соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 053 «Психологія»

Актуальність обраної проблематики виконаної роботи та її зв'язок з науковими програмами, планами, темами. Актуальність дисертаційного дослідження І. А. Данилевського визначається необхідністю осмислення глибинних трансформацій, які відбулися у сучасному психотерапевтичному знанні протягом XX–XXI століть. Реляційний поворот у психодинамічній терапії є не лише зміною окремих теоретичних положень чи технічних прийомів, а свідченням фундаментальної зміни способу розуміння суб'єкта, психічної реальності та самого процесу психологічної допомоги. Перехід від уявлення про психіку як переважно внутрішньо детерміновану структуру до розуміння особистості як такої, що формується у просторі взаємодії, культури та міжсуб'єктних відносин, дійсно потребує сьогодні спеціального та цілеспрямованого історико-методологічного аналізу.

Особливого значення набуває дослідження реляційної парадигми в умовах сучасних соціокультурних змін, коли традиційні уявлення про ідентичність, комунікацію та форми людської присутності зазнають суттєвих трансформацій. Цифровізація психологічної допомоги, поширення онлайн-форматів психотерапії, зміна характеру терапевтичної взаємодії актуалізують питання щодо меж, можливостей і методологічних засад сучасних психотерапевтичних підходів. У цьому контексті звернення І. А. Данилевського до аналізу реляційного повороту є своєчасним, оскільки дозволяє не лише реконструювати історію становлення напряду, а й визначити

його значення для розвитку сучасної психологічної практики.

Важливим аспектом актуальності роботи є її спрямованість на подолання певної фрагментарності у вивченні реляційного напрямку. У сучасній науковій літературі представлено значну кількість досліджень окремих концепцій і шкіл, однак недостатньо систематизованими залишаються питання логіки переходу між різними етапами розвитку реляційного мислення, зміни його категоріального апарату та трансформації методологічних засад. Саме тому запропонований І. А. Данилевським історико-методологічний аналіз має вагоме теоретичне значення.

Отже, дисертаційна робота І. А. Данилевського відповідає актуальним напрямкам розвитку сучасної психологічної науки, пов'язаним із поглибленням теоретичних засад психотерапії, удосконаленням професійної підготовки психологів та інтеграцією сучасних методологічних підходів у практику психологічної допомоги. Робота має міждисциплінарний характер, поєднуючи здобутки психології, психотерапії, філософії науки та соціогуманітарних досліджень.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, оцінюється як високий, оскільки текст роботи визначається чіткою концептуальною узгодженістю між метою, завданнями, об'єктом, предметом дослідження і обраною методологічною стратегією. Дисертація має послідовну внутрішню логіку, у якій кожен етап дослідження спрямований на розв'язання конкретних завдань, необхідних для досягнення загальної мети. Важливою перевагою роботи є те, що методологічний інструментарій підібрано відповідно до складності та багатовимірності досліджуваного феномена. Оскільки реляційний поворот розглядається І. А. Данилевським як фундаментальна трансформація способу конструювання психологічного знання, то й використання комплексу взаємодоповнювальних методів, де значну питому вагу мають загальнонаукові теоретичні методи, є цілком обґрунтованим. Це дозволило І. А.

Данилевському виділити структурні компоненти реляційного підходу, простежити взаємозв'язки між його теоретичними, методологічними та практичними аспектами, а також сформулювати цілісне уявлення про специфіку реляційної парадигми.

Вдалим кроком у роботі є поєднання теоретичного аналізу з емпіричним дослідженням, завдяки чому І. А. Данилевському вдалося вийти за межі історико-теоретичної реконструкції та проаналізувати актуальні прояви реляційного підходу у сучасній психотерапевтичній практиці. Використання експертних інтерв'ю, методів якісного аналізу та багатовимірною шкалювання забезпечило комплексне дослідження трансформацій терапевтичної взаємодії в умовах цифровізації. Обґрунтованість отриманих результатів підсилюється коректним застосуванням методів аналізу даних, зокрема підходу обґрунтованої теорії для опрацювання якісного матеріалу, кореляційного аналізу та статистичного опрацювання кількісних показників із використанням програмного забезпечення SPSS.

Сформульовані у дисертації наукові положення та висновки є логічним результатом проведеного дослідження, послідовно впливають із теоретичного аналізу та отриманих емпіричних результатів.

Оцінка структури, змісту та форми дисертаційної роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, у якому вказано 191 найменувань (з них 142 іноземними мовами) та 5 додатків. Загальний обсяг дисертації становить 259 сторінок, основна частина – 186 сторінок.

Основні положення та результати дисертаційного дослідження пройшли належну апробацію у процесі представлення й обговорення на наукових заходах різного рівня, а також знайшли відображення у наукових публікаціях автора. Результати роботи оприлюднено у фахових наукових виданнях України та представлені у колективній монографії. Окремі положення дослідження були апробовані у доповідях на міжнародних науково-

практичних конференціях, що свідчить про відкритість результатів для наукового обговорення та їхню включеність у сучасний науковий дискурс.

У **вступі** послідовно представлено науковий апарат дослідження: обґрунтовано актуальність проблематики, визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, сформульовано положення наукової новизни, теоретичне і практичне значення отриманих результатів.

Перший розділ **«Реляційний поворот у психотерапії: конституювання меж аналітичного опису та інтерпретації»** виконує концептуально-методологічну функцію, створюючи основу для подальшого аналізу реляційного напрямку. І. А. Данилевський розглядає становлення реляційного підходу у контексті ширших трансформацій гуманітарного знання XX–XXI століть, пов'язаних зі зміною уявлень про суб'єкта, природу знання, співвідношення індивідуального і соціального та способи опису людського досвіду. Особливу увагу в цьому розділі приділено питанням методології історико-наукового аналізу реляційного повороту. Важливо, що дослідник обґрунтовує принципи відбору джерел, які він аналізує, оскільки це не лише забезпечує прозорість і методологічну виваженість історико-наукової реконструкції, а й дозволяє зрозуміти логіку побудови теоретичного аналізу. Саме через пояснення вибору джерельної бази І. А. Данилевський розкриває, які концептуальні лінії розвитку реляційного підходу є предметом його реконструкції, та обґрунтовує підґрунтя положень, сформульованих у дисертації. Основним здобутком цього розділу є розроблена дослідником періодизація становлення реляційного аналізу, завдяки цьому реляційний поворот розглядається як масштабна зміна способів теоретичного осмислення психічного, терапевтичної взаємодії та статусу суб'єкта у психологічному знанні, що відбувається у контексті ширших культурних, соціальних та інтелектуальних трансформацій.

Другий розділ **«Реляційний аналіз як парадигмальний зсув у психодинамічній терапії до міжсуб'єктної онтології»** є теоретичним ядром

дисертації. У ньому І. А. Данилевський здійснює поглиблений аналіз трансформації психодинамічної парадигми – від класичної моделі автономного внутрішнього психічного світу до розуміння психічного як процесу, що формується у просторі міжсуб'єктної взаємодії. Послідовно розглядається процес сепарації реляційного аналізу від класичних психоаналітичних моделей через систему теоретичних та методологічних криз. І. А. Данилевський переконливо показує, що ці кризи мали не лише внутрішньотеоретичний характер, а й відображали ширші зміни у розумінні суб'єкта, ролі аналітика, статусу психологічного знання та місця соціального контексту в психотерапевтичному процесі. Важливим результатом цього аналізу є виокремлення різних рівнів трансформації реляційного напрямку – онтологічного, епістемологічного, клінічного та соціального.

Значну наукову цінність має аналіз динаміки категоріального апарату реляційного аналізу. І. А. Данилевський демонструє, що зміна теоретичної мови психотерапії відображає глибший методологічний зсув: перехід від понять, орієнтованих на опис внутрішніх структур психіки, до категорій, які фіксують процеси взаємодії, афективної регуляції, співконструювання досвіду та контекстуальної детермінації психічного. У цьому контексті особливо важливим є висновок про формування реляційно-процесуальної онтології, у межах якої суб'єкт, аналітик і соціокультурне середовище розглядаються як взаємопов'язані компоненти єдиної системи.

Третій розділ **«Реляційність у множинності криз: психотерапевтична практика в умовах глобальних змін ХХІ ст.»** суттєво розширює теоретичні положення роботи шляхом їх співвіднесення із сучасними викликами психотерапевтичної практики. У цьому розділі І. А. Данилевський аналізує трансформації реляційного підходу в умовах постмодерної соціальної динаміки, зокрема вплив цифровізації, зміни форм комунікації та нових моделей соціальної взаємодії на організацію терапевтичного процесу.

Вагомою перевагою дисертації є наявність емпіричної частини, яка не є

додатковим ілюстративним компонентом, а логічно продовжує теоретичний аналіз, дозволяючи перевірити, як реляційні принципи функціонують у новому технологічному середовищі. Отримані емпіричні результати дозволили І. А. Данилевському верифікувати обстоювану у теоретичній частині загальну логіку реляційного повороту, зокрема положення про трансформацію терапевтичної взаємодії від моделі одностороннього впливу до процесу взаємного конструювання досвіду, у якому суб'єктність, присутність та інтерсуб'єктивність набувають нових форм в умовах цифрової медіації.

Для вивчення сучасних трансформацій психотерапевтичної взаємодії І. А. Данилевський застосував метод експертного інтерв'ю із практикуючими психотерапевтами, які працюють у реляційному підході, а також методи кількісного аналізу структурних зв'язків між досліджуваними феноменами. Такий дизайн дозволив отримати багаторівневу картину цифрової терапевтичної взаємодії – від суб'єктивного досвіду фахівців до аналізу взаємозв'язків між окремими параметрами онлайн-терапії.

Особливої уваги заслуговують результати, які демонструють, що цифровий формат психотерапії є не лише зміною технічного способу комунікації, а чинником трансформації самої структури реляційного процесу. І. А. Данилевський показує, що такі механізми онлайн-взаємодії, як афективний відгук, соматичний резонанс, саморозкриття аналітика, формування спільної реальності та «Аналітичного Третього», утворюють взаємопов'язану систему, яка одночасно підтримує терапевтичний контакт і зумовлює підвищене емоційне навантаження фахівця. Важливим здобутком є концептуалізація онлайн-терапії як нової форми реляційної взаємодії, у якій поєднуються психічні, тілесні, соціальні та технологічні чинники. Застосування кореляційного аналізу та структурного моделювання дозволило виявити організацію цифрового терапевтичного процесу як динамічної системи та визначити чинники, що впливають на підтримання терапевтичного альянсу й професійне функціонування психотерапевта.

Загальні **висновки** дисертації логічно узагальнюють результати теоретичного та емпіричного аналізу, відображають основні положення дослідження та відповідають поставленим завданням. Структура роботи демонструє послідовний перехід від історико-методологічної реконструкції реляційного повороту до аналізу його сучасних практичних проявів, що забезпечує цілісність дослідження та його наукову завершеність.

Наукова новизна та достовірність наукових положень, обґрунтованих у дисертації визначається не лише отриманням нових теоретичних узагальнень щодо розвитку реляційного напрямку, а передусім запропонованою цілісною концептуальною перспективою його осмислення. Важливим здобутком роботи є вихід за межі традиційного історико-теоретичного опису психотерапевтичної школи та розгляд реляційного повороту як складного процесу трансформації способів побудови психологічного знання, що змінює уявлення про суб'єкта, терапевтичну взаємодію та природу психічної реальності.

Значущість наукової новизни полягає також у тому, що І. А. Данилевському вдалося інтегрувати історико-методологічний аналіз із дослідженням сучасних практичних проявів реляційної парадигми. Це дозволило не лише реконструювати логіку її становлення, а й показати її евристичний потенціал для осмислення нових викликів психотерапії, зокрема тих, що виникають у цифровому середовищі.

Особливої цінності набуває запропонований у роботі спосіб концептуалізації цифрових трансформацій психотерапевтичного процесу, який розширює межі традиційного розуміння онлайн-терапії як технічної форми дистанційної взаємодії. Отримані результати поглиблюють сучасні уявлення про реляційність, інтерсуб'єктивність і професійну позицію терапевта в умовах технологічно опосередкованої комунікації.

У цілому наукова новизна дисертації полягає у формуванні нового рівня теоретичного осмислення реляційної психотерапії, тобто як динамічної

парадигми, що розвивається у взаємодії з ширшими змінами психологічного знання, культури та соціальних практик.

Практичне значення дисертаційного дослідження полягає у можливості використання його результатів для розвитку сучасної психотерапевтичної практики, професійної підготовки психологів і психотерапевтів та вдосконалення методологічних засад реляційно орієнтованих підходів. Систематизація історико-методологічних засад реляційного аналізу створює основу для поглибленого розуміння його теоретичних принципів і може бути використана у викладанні навчальних дисциплін із психотерапії, історії психології, методології психологічного знання та теорії психодинамічних підходів. Практичну цінність мають також результати емпіричного дослідження цифрової медіації терапевтичного процесу, які розширюють розуміння специфіки онлайн-реляційної взаємодії та можуть бути використані для вдосконалення організації дистанційної психотерапевтичної роботи, розвитку професійних компетентностей і супервізійної практики.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації. Оцінюючи загалом позитивно проведене дисертаційне дослідження та отримані результати, вважаємо за доцільне окреслити деякі дискусійні моменти й висловити окремі побажання щодо змісту роботи:

1. Хоча у теоретичній частині дисертації достатньо уваги приділено переосмисленню асиметрії терапевтичних стосунків у межах реляційного підходу, меншою мірою розкрито питання її практичної реалізації. Зокрема, потребує додаткового розкриття, яким чином принципи перегляду традиційної позиції нерівності між терапевтом і клієнтом втілюються у конкретних професійних діях, способах організації взаємодії та клінічних інтервенціях.

2. Певного розширення потребує інтерпретація отриманих емпіричних результатів. Представлена кореляційна структура переконливо демонструє взаємозв'язок між окремими параметрами цифрової терапевтичної взаємодії,

однак потребує більш детального обговорення питання про можливі механізми цих взаємозв'язків. Зокрема, було б доцільно додатково розглянути, чи є виявлені асоціації наслідком безпосереднього впливу окремих реляційних феноменів (наприклад, соматичного резонансу або саморозкриття аналітика) на емоційне навантаження терапевта, чи вони можуть бути опосередковані іншими чинниками — професійним досвідом, особливостями онлайн-сетингу або індивідуальними стратегіями саморегуляції фахівців.

3. Як побажання щодо подальшого представлення матеріалу можна зазначити, що, хоча структура з трьох розділів дисертації є цілком традиційною та логічно виправданою, виокремлення емпіричної частини в окремий розділ могло б додатково підкреслити її самостійне наукове значення. Така організація матеріалу дозволила б більш виразно представити логіку переходу від теоретичної реконструкції реляційного повороту до аналізу його сучасних практичних проявів, а також детальніше розкрити особливості дослідницького дизайну та інтерпретації отриманих результатів.

Водночас вважаю за необхідне зазначити, що наведені зауваження та рекомендації не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи, її наукової, теоретичної та практичної значущості. Представлене дослідження є завершеною, внутрішньо узгодженою та концептуально цілісною науковою працею, що характеризується обґрунтованістю основних положень, науковою новизною та вагомим внеском у розвиток сучасної психодинамічної психології. Отримані І. А. Данилевським результати розширюють теоретичні уявлення про реляційний підхід і створюють перспективи для подальших досліджень трансформацій психотерапевтичного знання та практики.

Загальний висновок

Актуальність проблематики, наукова новизна, самостійність виконання, завершеність дослідження, а також теоретична й практична значущість

отриманих результатів дають підстави для загального висновку, що дисертаційна робота Данилевського Івана Анатолійовича «Реляційний поворот у психодинамічній терапії: історико-методологічний аналіз» є завершеним самостійним науковим дослідженням, яке містить обґрунтовані наукові положення та результати, що мають істотне значення для розвитку сучасної психологічної науки і психотерапевтичної практики, відповідає галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки, спеціальності 053 Психологія та відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261, п. 6, 7, 8 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а її автор, Данилевський Іван Анатолійович заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 «Психологія».

Офіційний опонент:

кандидат психологічних наук,

декан факультету психології Зігмунд Фройд Університету Україна

Гелена Петрівна ЛАЗОС